

Lublin, 29.12.2025 r.

dr hab. Dominika Popielec
Katedra Dziennikarstwa i Mediolingwistyki
Instytut Nauk o Komunikacji Społecznej i Mediach
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Zofii Nacewskiej pod tytułem „Medialny obraz oraz konsekwencje społeczno-polityczne i skutki prawne śledztw dziennikarskich w USA w latach 1969-1980. Analiza przypadków z prasy amerykańskiej” napisanej pod kierunkiem dr hab. Marka Palczewskiego, prof. AHE i SWPS

Przedłożona do recenzji rozprawa doktorska koncentruje się na wybranych śledztwach dziennikarskich pojawiających się na łamach prasy amerykańskiej, które nie tylko przedstawiały pojawiające się ówczesnie problemy Stanów Zjednoczonych, ale i powodowały określone skutki w wymiarze społecznym, politycznym i prawnym. Wybór cezury badawczej należy docenić, bowiem pozwala na uchwycenie tego okresu nie tylko przez dobrze rozpoznawalną aferę Watergate, ale i inne skandale, które składają się na portret USA w kontekście dziennikarstwa śledczego, kultury politycznej oraz reakcji społecznych.

Mgr Zofia Nacewska dostrzegła znaczenie realizowanej funkcji kontrolnej przez amerykańską prasę w analizowanym przedziale czasowym, co odpowiada znanym periodyzacji podkreślającym m.in. odrodzenie się dziennikarstwa śledczego i jego siłę; powstanie nowego *muckrakingu*. Mając na względzie obecne w literaturze przedmiotu podziały autorstwa Bruce'a Shapiro czy Tomasza Goban-Klasa oraz zaproponowaną własną klasyfikację należy zgodzić się z Doktorantką, że analizowane śledztwa wielowymiarowo oddziaływały na życie polityczne i społeczne oraz otwierały debatę na temat zmian prawnych. Biorąc pod uwagę wybór śledztw dziennikarskich do analizy oraz badanie ich wpływu uznaję zaproponowane ujęcie za ważne i potrzebne. Przede wszystkim ma to związek ze statusem mediów w systemie demokratycznym, co bywa często uosabiane z pojęciem „czwartej władzy” rozliczającej polityków. Dodatkowo ważnym elementem jest zwrócenie uwagi opinii publicznej na poruszane problemy oraz reakcje odpowiednich instytucji. Chociaż intencje w sformułowaniu tytułu są niewątpliwie słuszne i zasługują na docenienie to w przypadku druku rozprawy sugerowałabym jego modyfikację.

Rozprawa doktorska liczy 341 stron i składa się ze wstępu, sześciu rozdziałów, zakończenia, aneksu, wykazu ilustracji, schematów, tabel i bibliografii. Zanim odniosę się do struktury pracy i jej zawartości poddam ocenie wykorzystaną literaturę przedmiotu, aneks oraz wymienione wykazy, a także język pracy. Dobór literatury jest różnorodny i adekwatny do tematu, co świadczy o bardzo dobrej orientacji Autorki w analizowanym obszarze oraz dojrzałości badawczej. Ponadto mgr Nacewska wykorzystała artykuły i cykle publikacyjne dziennikarzy śledczych, a także źródła internetowe. Warto podkreślić, że Doktorantka odbyła również dwa wyjazdy studyjne, które pozwoliły na korzystanie z zasobów Biblioteki Kongresu. Za wartość dodaną uznaję aneks cytatów wybranych publikacji prasowych w języku angielskim. W tekście głównym pracy Autorka przetłumaczyła cytowane fragmenty, które mogą być potraktowane jako ukłon w stronę czytelnika. Ponadto praca doktorska zawiera liczne ilustracje np. strony tytułowe prasy, fragmenty artykułów, zdjęcia. Umieszczone schematy oraz tabele są czytelne i starannie przygotowane. Język pracy jest poprawny, lecz pojawiały się mankamenty (literówki, brak spacji, niejasne sformułowania, brak konsekwencji) np. „mimo i poprawki” (s. 19., powinno być: mimo I Poprawki), „obiorców” (s. 20., powinno być: odbiorców), „i wojną światową” (s. 36., powinno być: I wojną światową), „i wojnę” (s. 37., powinno być: I wojnę), „i wojny” (s. 41., powinno być: I wojny), „Elsberga” (s. 156., powinno być: Ellsberga), błąd edycji (s. 221., pusty wers).

We wstępie mgr Zofia Nacewska określiła cel badań, który dotyczył udzielenia odpowiedzi na pytanie o przebieg procesu w kontekście dostrzeżonych zmian o charakterze politycznym, społecznym i prawnym. Przedłożona rozprawa – zdaniem mgr Nacewskiej – ma częściowo wypełnić lukę dotyczącą oddziaływania amerykańskich śledztw dziennikarskich. Z pewnością należy uznać to za ambitne zadanie, które zostało przez Doktorantkę wykonane. Oprócz tego Autorka rozprawy sformułowała pięć pytań szczegółowych, które miały wpływ na strukturę pracy. Mając świadomość złożoności badanego zjawiska Doktorantka wybrała do analizy cztery przypadki śledztw dziennikarskich, co wyczerpująco uzasadniła. W związku z tym mgr Nacewska rozszerzyła typologię Billa Kovacha i Toma Rosenstiela, wykorzystała założenia podstawowego modelu *muckrakingu* oraz zaproponowała własne warianty wspomnianego modelu. Doktorantka przedstawiła również dobór materiału badawczego, który uznaję za trafny w kontekście obranego tematu badań.

Struktura pracy ma charakter chronologiczno-problemowy, który jest adekwatny do tematu rozprawy i założeń badawczych. Objętość poszczególnych rozdziałów nie budzi zastrzeżeń. W rozdziale I mgr Nacewska przedstawiła kluczowe wątki w historii dziennikarstwa śledczego, w których odnosiła się znanych periodyzacji zjawiska, ilustrując to

wieloma przykładami śledztw na łamach prasy oraz charakteryzując rolę dziennikarzy i mediów w analizowanych okresach. Warto podkreślić, że mgr Nacewska nie pominęła istotnych kwestii politycznych, chociaż pewne szczegóły były zbędne np. dotyczące roli radia w komunikowaniu politycznym prezydenta Franklina D. Roosevelta. Pewne zastrzeżenie można mieć do zbyt lakonicznej prezentacji roli Idy M. Tarbell w kontekście powodów jej zainteresowania działalnością Standard Oil Company.

W rozdziale II mgr Zofia Nacewska przedstawiła procedurę badawczą w kontekście typologii dziennikarstwa śledczego i zastosowanej metodologii. Doktorantka przekonująco uzasadniła zastosowanie krytycznej analizy dyskursu (KAD) w kontekście oddziaływania dziennikarstwa śledczego na życie polityczne, społeczne i regulacje prawne. Dodatkowo Autorka rozprawy dostrzegła możliwość wykorzystania medialnych obrazów świata w procesie badawczym, w którym istotne były refleksje Billa Kovacha i Toma Rosenstiela, Harvey'a L. Molotcha, Davida L. Protessa, Margaret T. Gordon. Doceniam również propozycję Autorki – „dziennikarstwo sprawozdawczo-sądowe”. Autorka rozprawy przyjęła jeden schemat analityczny wybranych śledztw dziennikarskich. Warto również podkreślić, że Doktorantka wyczerpująco uargumentowała wybór procedury badawczej, a także zwróciła uwagę na jej pewne ograniczenia, co postrzegam jako umiejętność prowadzenia pracy naukowej.

Rozdział III Doktorantka poświęciła operacji „Bar Mirage”, która została uznana za oryginalne dziennikarstwo śledcze. Dla lepszego zrozumienia toku przeprowadzonej analizy Autorka rozprawy doktorskiej przedstawiła kontekst szczegółowy, moment rozpoczęcia śledztwa i opis przygotowań dziennikarzy do otwarcia tawerny. Uważam, że było to słuszne podejście. Po nakreśleniu kontekstu szczegółowego Doktorantka skupiła się na analizie artykułów, w których dziennikarze pisali również o kulisach dochodzenia. Wybrane fragmenty publikacji zostały opatrzone komentarzami i wnioskami Autorki rozprawy. Biorąc pod uwagę oddziaływanie śledztw dziennikarskich Doktorantka przedmiotem uwagi uczyniła zakończenie cyklu publikacyjnego oraz jego wpływ na reformy w kwestii administracyjnej, do których Autorka zaliczyła m.in. wszczęcie federalnego śledztwa dotyczącego przyjmowania korzyści majątkowych, utworzenie nowych jednostek administracyjnych, przeprowadzone inspekcje i kontrole. Chociaż operacja „Bar Mirage” nie okazała się na tyle wpływowa to mgr Nacewska stwierdziła, że analizowane śledztwo jest przykładem skokowego wariantu modelu *muckrakingu*, które zostało zilustrowane szczegółowym schematem. Ponadto rozdział zawiera liczne ilustracje w postaci stron tytułowych „Chicago Sun-Times”, infografik, zdjęć dziennikarzy.

W rozdziale IV mgr Zofia Nacewska przedstawiła aferę Pentagon Papers, która funkcjonuje w literaturze przedmiotu jako interpretujące dziennikarstwo śledcze. Mając na względzie wymiar tej historii Doktorantka przyjęła, że najlepiej pasującym modelem *muckrakingu* jest śledztwo zainicjowane mobilizacją opinii publicznej. Analogicznie został przedstawiony kontekst szczegółowy, w którym Autorka rozprawy scharakteryzowała rys biograficzny Daniela Ellsberga, podkreślając jego rolę w ujawnieniu afery Pentagon Papers. W kolejnym podrozdziale Doktorantka skupiła się na przedstawieniu kluczowych kwestii dla wariantu modelu *muckrakingu*, takich jak: przekazanie raportu, analiza dokumentów oraz moment rozpoczęcia publikacji serii „New York Timesa”. Co jest istotne, mgr Nacewska nie pominęła kwestii związanych z zakazem publikacyjnym, które zwracało uwagę na rolę prasy w społeczeństwie demokratycznym i brzmienie I Poprawki Konstytucji Stanów Zjednoczonych. Autorka nie omieszkła przywołać zaangażowania innych redakcji w publikację kolejnych fragmentów dokumentów, co pokazuje ważność tematu i wypełnianie funkcji informacyjnej i kontrolnej, które stanowią *clou* dziennikarstwa śledczego. W ten sposób Doktorantce udało się również odtworzyć atmosferę tamtych lat jaka panowała w środowisku medialnym. O sile oddziaływania afery Pentagon Papers na kulturę popularną świadczy fakt, że historia ta była wielokrotnie ekranizowana, na co mgr Nacewska słusznie zwróciła uwagę. W tej części pracy zawarto liczne ilustracje np. artykułów, zdjęć. Rozdział wieńczy szczegółowo rozpisany schemat wariantu modelu *muckrakingu*.

Rozdział V jest skoncentrowany na analizie procesu *Chicago Seven*, który jest klasyfikowany jako sprawozdanie ze śledztwa. Jak argumentuje Doktorantka sprawa *Chicago Seven* łączy dwa warianty modelu *muckrakingu*, lecz nie skutkowała zmianami w takich obszarach jak: legislacja, sposób myślenia i percepcja społeczna. Autorka rozprawy wyczerpująco przedstawiła kontekst szczegółowy, w którym istotne były organizacje antywojenne, ugrupowania kontrkulturowe i działania aktywistów na rzecz praw obywatelskich, a także późniejsze wydarzenia relacjonowane przez media. Uznaję ten fragment rozdziału za niezwykle cenny poznawczo. Następnie mgr Nacewska skupiła się na postępowaniu śledczym i procesie, które były przedmiotem zainteresowania mediów. Z analizy materiału badawczego wynikało, że sprawa miała charakter wysoce konfrontacyjny, jak pisze Autorka (s. 206.) „pomiędzy sędzią i prokuratorami a oskarżonymi oraz ich zespołem obrońców”, co zostało opatrzone fragmentami publikacji m.in. „Chicago Daily News” i „New York Timesa”. Ponadto Doktorantka zwróciła uwagę na równoległe wydarzenia do tego, co działo się na sali sądowej np. protesty środowisk prawniczych, antywojenne demonstracje będące jednym z elementów ówczesnego krajobrazu społecznego. Zdaniem Autorki przykład

sprawy *Chicago Seven* miał wpływ na percepcję społeczną dzięki relacjom medialnym. Mgr Nacewska wskazała również na wydźwięk historii, która zapisała się w kulturze popularnej w postaci filmu „Proces Siódemki z Chicago”. Podobnie jak miało to miejsce wcześniej, rozdział wieńczy szczegółowy wariant modelu *muckrakingu*: śledztwo sprowokowane inicjatywami administracyjnymi i normotwórczymi/symboliczne inicjatywy.

Ostatni rozdział rozprawy został poświęcony sprawie morderstw przypisanych Zodiakowi, która stanowi przykład dziennikarstwa sprawozdawczo-śledczego. Doktorantka zaklasyfikowała sprawę Zodiaka do modelu *muckrakingu* łączącego śledztwo z opóźnioną publikacją warunkowaną inicjatywami administracyjnymi i normotwórczymi/symboliczne inicjatywy. Jak zauważa trafnie mgr Nacewska, rola ówczesnej prasy nie ograniczała się wyłącznie do informowania o szczegółach morderstw (aspekt kryminalny), ale publikowano zaszyfrowane listy sprawcy na łamach gazet, które stały się przedmiotem uwagi społeczeństwa. Pomimo upływu lat od sprawy Zodiaka i braku jej rozwiązania historia ta jest portretowana wieloaspektowo w kulturze popularnej. Na poparcie tej tezy Doktorantka wskazuje film „Zodiak”, grę komputerową „This is the Zodiac Speaking” oraz filmy dokumentalne. Rozdział wieńczy rozpisany wariant *muckrakingu*: śledztwo z opóźnioną publikacją uwarunkowaną inicjatywami administracyjnymi.

W zakończeniu mgr Zofia Nacewska odniosła się do związków tradycji demaskowania i przemian natury politycznej, społecznej, kulturowej i technologicznej. Wybór czterech przypadków śledztw dziennikarskich oraz klasyfikacje występującego modelu *muckrakingu* pokazały, że dziennikarstwo śledcze przypadające na analizowaną cezurę badawczą było nie tylko różnorodne, ale i bardzo potrzebne zważywszy na pojawiające się problemy i nadużycia w owym czasie. W mojej ocenie wybór śledztw dziennikarskich oraz przyjęta procedura badawcza nie tylko nakreśliły tytułowy „medialny obraz”, ale umożliwiły dostrzeżenie konsekwencji społeczno-politycznych i wpływu na amerykańską legislację. Próbę systematyzacji procesu, o której we wstępie pisze mgr Nacewska, uznaję za udaną pomimo wskazywanych przez Autorkę ograniczeń mogących mieć związek np. z subiektywnym doбором materiału do korpusu badawczego.

Konkluzja

Przedłożoną do recenzji rozprawę doktorską oceniam wysoko z uwagi na obrany temat badawczy, przemyślaną strukturę pracy adekwatną do podjętej problematyki oraz właściwie

zaplanowaną procedurę badawczą, którą mgr Zofia Nacewska uzasadniła na potrzeby rozwiązania oryginalnego problemu naukowego. Doktorantka wykazała się wiedzą oraz erudycją w badanym obszarze, który mieści się w dyscyplinie nauki o kulturze i religii. Na uznanie zasługuje wykorzystanie bogatej literatury przedmiotu oraz wyselekcjonowany materiał badawczy. Praca doktorska zawiera również aneks w postaci cytowanych fragmentów wybranych publikacji prasowych w języku angielskim, a także wykaz ilustracji, schematów i tabel. Chociaż praca doktorska została napisana poprawnym językiem, to można zauważyć mankamenty językowe, nad którymi należałoby popracować w przypadku jej wydania.

W związku z wyżej przedstawioną oceną i obowiązującą Ustawą Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z dnia 20 lipca 2018 r., stwierdzam, że przedłożona do recenzji rozprawa doktorska spełnia stawiane przez Ustawę wymagania merytoryczne i metodologiczne. W swej rozprawie mgr Zofia Nacewska wykazała się ogólną wiedzą teoretyczną oraz umiejętnością prowadzenia pracy naukowej. Przedmiot rozprawy doktorskiej jest oryginalnym rozwiązaniem problemu naukowego. Na tej podstawie wnioskuję o dopuszczenie mgr Zofii Nacewskiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego. Mając na względzie wskazane powyżej walory pracy, do których zaliczam jakość naukową rozprawy i jej wartość poznawczą oraz zastosowaną metodologię, wnioskuję o jej wyróżnienie.

Dominika Popielec